

**ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ В СЛОВАЦЬКІЙ
РЕСПУБЛІЦІ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ КОМУНАЛЬНИХ ВИБОРІВ
(НА ПРИКЛАДІ КОШИЦЬКОГО ТА ПРЯШІВСЬКОГО КРАЇВ).**

Анотація. У статті аналізується процес формування місцевої еліти в Словацькій республіці на сучасному етапі. За приклад взято два краї – Кошицький та Пряшівський – і на основі останніх комунальних виборів в 2014 році дано загальну характеристику новообраної політичної еліти. Зроблено висновки про основні тенденції місцевих виборів та особливості рекрутації до політичної еліти на рівні громад у Словаччині.

Ключові слова: вибори, місцева політична еліта, лідери, мери, кандидати, депутати, громада.

Annotation. The article analyzes process of forming local political elite in Slovak Republic in nowadays. For example we take two regions – Koshice and Preshov. We made general characteristic of new local elite after communal election in 2014 year. Draw conclusion about the main tendency of communal election and specific form of recruitment to the local political elite on the community level in Slovak region.

Key words: elections, the local political elite, leaders, mayors, candidates, members, community.

Аннотация. В статье анализируется процесс формирования местной элиты в Словацкой республике на современном этапе. В качестве примера взяты два края - Кошицкий и Прешовский – и на основе последних

^{1*} Кандидат політичних наук, доцент, старший науковий співробітник НДІ Центральної Європи ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

коммунальных выборов в 2014 году дана общая характеристика новоизбранной политической элиты. Сделаны выводы об основных тенденциях местных выборов и особенности рекрутации к политической элите на локальном уровне в Словакии.

***Ключевые слова:** выборы, местная политическая элита, лидеры, мэры, кандидаты, депутаты, общество.*

Постановка проблеми. Україна на шляху до Європейського Союзу має здійснити ряд реформ та зробити багато змін у суспільному та політичному житті. Щоб не допустити значних помилок варто вивчити досвід тих країн, які вже пройшли цей шлях. Найкраще це зробити на прикладі найближчих держав-сусідів, які географічно та історично близькі нашій державі. Так, наприклад, Словаччина, невелика країна, яка зуміла в короткі терміни реформувати суспільство демократичним шляхом, залишивши безповоротно соціалістичне минуле. Важливу роль у цьому процесі відіграли лідери та еліти не лише загальнонаціонального, але й регіонального рівня. На наше глибоке переконання лідер, представник політичної еліти держави має пройти етап свого становлення в регіоні, тобто на локальному рівні. Процес елітотворення в кожній країні має свої особливості, проте в регіональному розрізі є багато спільного в сусідніх країнах, де відбуваються схожі процеси.

Аналіз останніх публікацій. Словацьким елітам окремо, а також разом з іншими країнами Центрально-Східної Європи присвячена значна кількість публікацій. Так, словацькі еліти та лідерство в цілому досліджувалися авторським колективом Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса [5]. Питання розвитку демократичних перетворень та особливості відтворення місцевих політичних еліт у Словацькій Республіці стали темою Ужгородських словацьких наукових читань [8]. В розрізі країн ЦСЄ місцеву демократію досліджує М. Лендбел [3]. Більшість українських дослідників частіше

аналізують досвід адміністративно-територіальних змін у Словацькій Республіці [1; 6]. На території Словаччини ці питання частково висвітлено у колективному виданні «Десять років у Союзі: чеський та словацький шлях» [12] та фрагментарно деякі інші [9].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас, більшість згадуваних праць стосуються розвитку Словаччини в кінці 80-их рр. ХХ ст. та до моменту входження до складу Європейського Союзу, тобто в період системних трансформацій. Водночас праць, які б піддавали аналізу сучасну місцеву політичну еліту в Словацькій Республіці, практично немає.

Цілі статті. Предметом дослідження даної наукової розвідки є процес формування регіональної еліти в Словацькій республіці за результатами комунальних виборів 2014 року в Кошицькому та Пряшівському краях. Оскільки ці два регіони займають майже третину країни і знаходяться на сході, тобто межують з Україною.

Рис.1 [7].

Основна частина. Поява поняття «місцева еліта» було викликано, з одного боку, потребами аналізу соціальної та політичної ситуації на рівні муніципальних утворень, а з іншого боку, бурхливим розвитком елітології, у тому числі регіональної. Причому справа полягала навіть не в тому, що потрібно було знайти якусь нову реальність, т.зв. «паперову групу»

місцевої еліти, яка цікава тільки дослідникам для конструювання своїх схем. Мова якраз полягала в тому, що виникла потреба в об'єктивному аналізі декількох незвичайних процесів, що відбувалися на низовому рівні влади [4].

Щодо відношення науковців до цього явища, то воно суттєво відрізняється від країни дослідження. Наприклад, на пострадянському просторі цих людей частіше виділяють в окрему категорію, ніж в Західних країнах. Їм надають більше повноважень і навіть незаслужено возвеличують. У досліджуваній нами Словаччині поняття місцева еліта оцінюється швидше як теоретична новація, причому вельми спірна, вона нерідко сприймається як необґрунтоване поширення поняття «еліта» на владні групи місцевого самоврядування. В Україні практичний запит на вивчення поведінки місцевих владних груп привів до поживлення інтересу до проблематики місцевих еліт у нашій країні, але важливо, використовуючи наші ціннісні установки, з'ясувати досвід країни, яка є нашим сусідом.

При дослідженні груп осіб, яких відносимо до регіональної еліти можна використовувати три основні методи: позиційний, репутаційний і концептуальний.

1. Під позиційним методом розуміємо ідентифікацію тих осіб, котрі займають вищі посади в інститутах регіональної влади (згідно з позицією особи у системі влади).
2. Під репутаційним методом розуміємо ідентифікацію тих осіб, котрі мають владу та вплив відповідно до рейтингу незалежних аналітиків і експертів (згідно з визначенням репутації політиків і політичних лідерів).
3. Під концептуальним методом розуміємо ідентифікацію тих осіб, які беруть участь у прийнятті найважливіших стратегічних рішень (згідно з впливом неформальних інститутів на прийняття стратегічних рішень).

У даному дослідженні буде використаний комплексний підхід із наголосом на перший. З огляду на це до місцевої політичної еліти можна

віднести осіб, що заміщують муніципальні посади, до яких відносяться депутати, члени виборних органів місцевого самоврядування, виборні посадові особи місцевого самоврядування. Проте, «ядром» місцевої політичної еліти можна вважати керівників на рівні міст і районів. Ця група людей володіє значущим потенціалом впливу на місцеве населення, а їх роль у забезпеченні соціального благополуччя і соціального спокою регіонів і країни в цілому складно переоцінити. Фактично, місцева політична еліта є головний рубіж між владною елітою країни в цілому і масами, вона приймає на себе головний удар народного невдоволення, якщо справи в державі йдуть погано, але вона служить також головним мостом між національними елітами і народом. Місцевим політичним елітам доводиться постійно лавірувати між різними силами, включаючи державу, народ, регіональні еліти, бізнес-структури, політичні партії, кланові структури та ін. У всьому цьому вирі устремлінь місцевим політичним елітам необхідно провести свій інтерес, забезпечити нормальне існування громадян «тут і зараз», незалежно від політичних і соціальних потрясінь, які суспільство постійно відчуває [4].

Для формування політичної еліти потрібні наступні передумови: створення інститутів, необхідних у сучасному розвиненому демократичному суспільстві: багатопартійність, вільні вибори, громадський контроль над збройними силами, авторитет у суспільстві і т.д. Саме ці передумови формувалися в Словацькій республіці з кінця 80-их років і цей процес триває до сьогодні. Словаччини не мала тривалого досвіду розвитку та функціонування місцевого самоврядування, а політичні партії, які здійснювали реформи, не мали серйозного досвіду та фахової підготовки своїх членів. У таких умовах головним напрямком адміністративної реформи стало намагання її ідеологів якомога більше передати повноважень місцевим громадам та ліквідувати виконавчі органи держави на місцях, залишивши низку повноважень, які стосувалися б

стратегічного розвитку країни [1]. Отже, роль місцевих еліт почала зростати.

Насамперед важливо зазначити, що представниками місцевої еліти в Словаччині є посадові особи регіональних органів влади, а також люди, які мають вплив при прийнятті рішень. Як правило, це обрані громадою люди, які користуються авторитетом у суспільстві та мають мандат довіри. Є частина науковців, які вважають їх просто функціонерами, проте аналіз їх діяльності показує, що в більшій мірі вони є представниками політичної еліти. Найперше, на нашу думку, до місцевої еліти можна віднести мерів міст. При чому не залежно від того чи цей кандидат висувається партією чи є позапартійним.

Ми проаналізуємо місцеву еліту в Кошицькому та Пряшівському краях за результатами останніх комунальних виборів. Адже саме за результатами вільних та прозорих виборів, що є ознакою демократичного процесу, який забезпечує легітимність діяльності інститутів влади відбувається циркуляція еліт.

Рекрутація до місцевої політичної еліт здійснюється серед наступних груп громадян:

1. Громадські активісти. Характерною рисою демократії є участь громадян у процесі управління. Найбільш активні жителі певної громади починають співпрацювати з місцевими муніципалітетами (наприклад, у складі Громадських рад) та згодом беруть на себе певні зобов'язання і самі працюють над вирішенням проблем громади. Завдяки такій діяльності, викристалізуються політичні лідери, які згодом при сприятливих обставинах трансформуються в політичну еліту. Важливу роль у цьому процесі відіграла реформа місцевого публічного управління в Словаччині. Саме завдяки цій реформі місцеві еліти стають більш важливими суб'єктами політики. Адже саме зі змінами національного законодавства на початку 2000-их років було затверджено новий

адміністративно-територіальний поділ та систему органів місцевого самоврядування. Закон «Про самоврядування вищих територіальних одиниць» встановлює існування 8 самоврядних країв. Територія краю є водночас територіальними межами самоврядної одиниці. Органами управління виступають крайове представництво та голова самоврядного краю. Крайове представництво є органом, який складається з депутатів обраних шляхом прямих виборів, у кількості, що вираховується за квотою від 12 до 15 тисяч жителів на одного депутата та наділений такими повноваженнями: 1) схвалює постанови; 2) визначає засади господарювання і користування майном самоврядного краю і майном, переданим до користування самоврядному краю; 3) схвалює програми соціального, економічного, культурного розвитку, регіональні програми розвитку і т.д [2]. Результатом першого етапу реформи була фрагментація місцевого самоврядування і місцевої політичної еліти. Зміни законодавства створили 2871 самоврядних одиниць на місцевому рівні, але тільки 123 з них мають населення вище 5000. Більшість муніципалітетів (1195) мають населення менше, ніж 500.

2. Мери (старости, приматори) та найближче їх оточення (муніципалітети). Мер у Словаччині є дуже важливим елементом місцевого самоврядування. Це обумовлено тим, що вони обираються безпосередньо громадянами й утримують найвищу виконавчу владу на муніципальному рівні. Ця система сильних мерів була створена в 1990 році, коли відбулися перші вільні вибори до місцевих органів влади. Важливо, що партійна приналежність кандидатів необов'язкова [11, с.7]. Законодавчою базою для діяльності представництв краю Словаччини є Закон «Про самоврядування вищих територіальних одиниць (самоврядування в краях)» від 04.07.2001, а порядок проведення

виборів до цих органів регулює закон «Про вибори до органів самоврядування краю». Самоврядування у Словаччині є однорівневим за винятком великих міст – Братіслава та Кошіце, де існують і мерія, міські частини (райони). Саме через невеликі територіальні розміри Словацької Республіки та відповідний адміністративно територіальний поділ у даному дослідженні ми ототожнюємо поняття «регіональна» та «місцева» політична еліта.

3. Представники державних структур. Хоча в наслідок адміністративно-територіальної реформи центральна влада не втручається на процеси на місцях, проте є опосередковані інструменти впливу та можливість брати участь у процесі формування регіональної еліти. До цієї групи осіб ми відносимо тих людей, котрі очолюють політичні партії на місцях а також голови агентств, департаментів та відомств виконавчої влади створених за необхідності в регіоні.

З вищенаведеного видно, що одним із факторів формування регіональної еліти є результати місцевих виборів. Чергові комунальні вибори відбулися у Словаччині в листопаді 2014 року. В основі виборчої системи Словаччини на регіональному рівні лежить мажоритарна система, за якої вибори проводяться за принципом відносної більшості у багатомандатних виборчих округах, де виборець має стільки голосів, скільки представників ради обирається у певному виборчому окрузі. Тобто, за допомогою цієї виборчої системи перемогу здобувають ті кандидати, які мають найбільший рівень підтримки в громаді.

Тенденції, які мали місце у цьому виборчому процесі, були наступними.

1. Нововведенням даного виборчого процесу було те, що у вересні суд призупинив дію закону, де визначається рівень освіти кандидатів у мери, а саме необхідність мати повну середню освіту. Це питання стало актуальним, після розголосу про випадки, наприклад, в Жегре або Річनावі. Так, мер Жегре мав тільки шість класів початкової

школи, а мер Річнави з великими труднощами читав клятву при вступі на посаду. На думку, фахівців у невеликих селах рівень освіти кандидата саме по собі не грає важливу роль, оскільки виборці орієнтуються на особисте знайомство з кандидатом. Інша ситуація у великих містах, де, навіть на місцевих виборах, виборець не знає кандидатів. Тож там враховується професія і рівень освіти кандидата. Ця інформація замінює для виборців недостатність знань про кандидата. Мінімальні вимоги до кандидата на посаду мера: повинен орієнтуватися в законодавстві, мати базові знання основних законів та змін, що до них вносяться, повинен володіти на належному рівні комп'ютером, мати організаторські здібності, комунікабельність, напористість та вміння працювати з командою.

2. Для правих сил було дано сигнал для інтеграції, оскільки вони втратили свої позиції. Все більше кандидатів були незалежними, не лише від політичних партій, але й від фінансово-промислових груп. Тобто потужні політичні сили втрачають вплив у суспільстві, оскільки не в змозі запропонувати виборцям реальну альтернативу існуючим проблемам. Як пише М. Лендъел, ця тенденція була і в попередні роки. Найкращі електоральні позиції мали кандидати, не афілійовані з жодною політичною силою: частка обраних складала 25,5 %. Друге місце несподівано зайняли висуванці блоку лівих сил – 24,2 %, третє, у загальнонаціональному вимірі, представники ХДР – 19,9 %, наступними були кандидати від ГПН – 17,5 %. Таким чином, для словацьких громадян того періоду приблизно однаково важливими були чинники особистих якостей мерів (прибічники позапартійних), їх колишнього досвіду та переконаності у позитивних здобутках соціалізму (прибічники лівих) і їх участі у функціонуванні нових демократичних партій, лідери яких започаткували політичні перетворення (представники ХДР та ГПН) [8, с.112]. За результатами комунальних виборів 2014 року мерами в

більшості стали незалежні кандидати – 1104, представники соціал-демократів (СМЕР-СД) – 847, 122 – ХДР [15], інші політичні сили отримали менше 100 представників. Отже, на цих виборах для виборців висування кандидата політичною силою не стало ключовим.

Щодо представництва за національною ознакою, то найбільш чисельними етнічними меншинами Словаччини є угорці та роми. Представники обох меншин брали участь у виборчому процесі як кандидати в мери та муніципалітети. Але в кількісному виразі це дуже важко простежити, адже кандидати не вказують національну приналежність, тобто етнічної статистики не ведеться. Певні відомості можна отримати від політичних партій, які представляють національні меншини. Щодо участі та результатів угорців, та за словами відомого політика та лідера угорської общини Бела Бугара "Партія угорської коаліції (ПУК)" втратила близько десяти, МОСТ-ХІД отримали від 20 до 30 мерів відносно попереднього стану. В цілому, вибори були успішними для меншини, оскільки 173 мерів висунутих МОСТ-ХІДОМ отримали перемогу та 46 успішних незалежних кандидатів, які виграли, теж мали підтримку даної партії. Обидві угорські партії виступили на підтримку ряду незалежних кандидатів, більшість з яких отримали перемогу, а отже ці політичні сили мають підтримку в муніципалітетах [13]. Щодо ромів, то Інститут етнології та Національний демократичний інститут, намагалися отримати інформацію про обраних мерів ромів і членів муніципальних рад ромів завдяки співпраці з партнерами і контактами в різних регіонах Словаччини. На підставі цих оцінок, ми можемо сказати, що на муніципальних виборах в 2014 році було обрано 33 мери та більше 390 членів із числа ромської меншини до муніципальних рад. Це трохи більше, ніж на попередніх муніципальних виборах (29 мерів і 330 депутати). Із 33 ромів-мерів 5 було обрано в якості незалежних кандидатів, 10 кандидатів від ромських політичних партій, 16 від політичної партії більшості і 2

коаліції політичних партій, 12 мерів були обрані вперше, 21 – переобраний. Цікаво, що з 390 депутатів були обрані 20 жінок ромської меншини. Таким чином, ясно, що ромські жінки в політиці, як і раніше, дуже слабо представлені. 390 циганських депутатів може здатися великим числом, і може викликати відчуття, що роми на місцевому рівні мають політичних представників. Але всього в Словаччині проголосували на муніципальних виборах у 2,921 населеному пункті і були обрані 20753 депутатів, тому 390 ромів (1,8%) дуже невелика кількість. Тобто, якщо в Словаччині близько 7-8% населення складають роми, то в місцевій політиці як і раніше вони дуже слабо представлені [10].

Аналізуючи переможців та їх попередників у Кошицях та Прешові варто згадати коментарі словацьких експертів. Один із переможців цих виборів, на їх думку, старий-новий мер Кошице Річард Расі. Успіх йому приписується за його харизм і безперечність, чим він випереджує своїх суперників. Расі рівносильний політик, із головним суперником Рудольфом Бауером. "Протягом останніх чотирьох років було видно, що Кошице розвиваються. Воно стає європейським містом культури і оновлюється завдяки реалізації ряду проектів. Підтримавши Расі, населення висловило задоволення його діям. Водночас інша позиція була у мера Прешова Пола Хагіярі. І його програш полягав у декількох факторах. 1) Люди можуть вірити політику один раз, два рази. Але, обіцяючи перед виборами, треба виконувати після обрання. Каменем спотикання стало питання громадського транспорту, який знаходиться в Прешові. Це була його помилка", - говорить Козяк, словацький політолог. Водночас більшість мешканців міста, знали, що він –представник правих сил, і зміну політичних орієнтацій перед виборами він не зробив. Не сприяла його перемозі й виборча компанія, яка була мало динамічною [14].

Взявши до уваги публічну інформацію про кандидатів на посаду мера в Кошицях і Прешові, можна скласти узагальнений образ словацької місцевої еліти. Так, на посаду мера в м. Кошице претендувало вісім осіб,

проте двоє з них, а саме Алена Басістова та Джон Деко зняли свої кандидатури напередодні дня голосування. Середній вік кандидатів – 51 рік, хоча переможцеві Рудольфу Бауеру 43 роки. Це говорить про те, що люди обирають досвідчених і сформованих політиків, проте не старих, тобто, які у період Чехословаччини ще не були активними у громадському житті. Проте вік більшості кандидатів за 50, тобто люди «старої закалки» прагнуть долучитися до формування місцевої еліти. Серед 8 кандидатів була лише одна жінка, та й та зняла свою кандидатуру. Це показова тенденція, яка загалом характеризує участь жінок у політиці. Характерно, що всі кандидати мають ступінь магістра, інженера, кандидата чи доктора наук. Це пояснюється великою кількістю наукових, освітніх та культурних закладів у місті, отже і вимоги у виборців, які є освіченими, до політичної еліти є високими. Тобто рівень освіти є важливим для виборців міст. Щодо політичної підтримки, то незалежними були два кандидати, інші або висувалися політичними партіями або ж висловлювали на їх сторону підтримку. Обраний мер – Річард Расі був висунутий соціал-демократами, проте його перший конкурент Рудольф Бауер, підтримуваний найбільшою кількістю політичних сил, а саме коаліцією семи політичних партій [11].

Щодо Прешова, то тут ситуація дечим схожа на вибори мера в Кошицях, проте результат протилежний. Так, кількість кандидатів дев'ять і теж лише одна жінка. Одна кандидатура була знята. Проте саме жінка Андрея Турчанова отримала перемогу з великим відривом від своїх суперників. Щодо середнього віку кандидатів на пост прематора Прешова, то це 47 років. І саме такий вік новообраної очільниці міста. З дев'яти кандидатів лише один не мав науково ступеня чи звання. Андрея Турчанова має академічний ступінь інженера, що рівноцінно ступеню магістр у гуманітарних спеціальностях, що присвоюється випускникам технічного, сільськогосподарського та економічного спрямування. Новообрана приматорка міста має значний досвід роботи у соціальній сфері і авторитет у громаді. Водночас лише троє з кандидатів мали

підтримку політичних партій, інші були самовисуванцями. Переможниця мала підтримку ХДР, СДХС, МОСТ-ХІД, Нова, ГКП [16]. Відсутність підтримки політичних сил більшої кількості кандидатів пояснюється меншою громадою міста, що дає можливість знати кандидата в лице.

Висновки. Отже, мерами досліджуваних міст стали: в Кошицях – соціал-демократ Річард Раші (повторно обраний), а в Прешові – Андрея Турчанова (новообрана). Характеризуючи місцеву еліту на прикладі двох країв, можна констатувати наступне: по-перше, місцева еліта формується в основному з виборних кандидатів і цьому сприяє виборче законодавство; по-друге, виборцям важливо знати кандидатів особисто, в іншому випадку важливим є їх рівень освіти та професійний досвід, а політична підтримка стає другорядною; по-третє, чим більша територіальна громада, тим більше вимог у населення до її очільника.

Список використаних джерел

- Бобрик В. О. Особливості адміністративної реформи в Словацькій Республіці / В.О. Бобрик // Політологічні записки : збірник наукових праць. - №2 (10). – 2014. – С.178-188.
- Копча В.В. Реформа місцевого публічного управління в Словацькій Республіці в контексті вступу до ЄС // Держава і право. – 2008. – № 39. - С.232-235.
1. Лендшел М.О. Місцева демократія у країнах Центральної і Східної Європи: Монографія / Мирослава Олександрівна Лендшел. – Ужгород: Мистецька лінія, 2011. – 688 с.
 2. Мохов В.П. Местная политическая элита в России: понятие, структура, численность [Електронний ресурс] / В.П. Мохов // Режим доступу -<http://psibook.com/philosophy/mestnaya-politicheskaya-elita-v-rossii-ponyatie-struktura-chislennost-1.html>
 3. Політика в особах (Політичне лідерство на постсоціалістичному прос-торі: національний і регіональний контексти) : навч. посібник /

- За заг. ред. проф. Ф. М. Рудича. – К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАНУ України, 2012. – 400 с.
4. Система державного управління Республіки Словаччина: досвід для України / уклад. Х.М. Дейнега; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, С. В. Загороднюка. К. : НАДУ, 2011. - 51 с.
 5. Словаччина [Електронний ресурс] // Режим доступу – <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%87%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%B0>
 6. Ужгородські словацькі наукові читання: історія, культура, політика, право: Наук. зб. / Ред. Лендьел М., Мітряєва С., Стряпко А. – Ужгород: “Поліграфцентр “Ліра”, 2014. – 192 с.
 7. Mesežnikov G. Desat' rokov v únii: Slovenská a česká cesta / Grigorij Mesežnikov, Zora Bútorová, Miroslav Kollár. - Inštitút pre verejné otázky, Heinrich-Böll-Stiftung, Bratislava 2014 . – 188 s.
 8. Hrustič: Zastúpenie rómskych starostov a poslancov je stále nízke [Електронний ресурс] // Режим доступу - <http://www.mecem.sk/14666/titul-hrustic-zastupenie-romskych-starostov-a-poslancov-je-stale-nizke>
 9. Komunálne voľby v Košiciach 15. novembra 2014 [Електронний ресурс] // Режим доступу - http://www.kosice.sk/clanok.php?file=volby_komunalne2014.htm
 10. Malíková L. Politico-Administrative Relations: The Case of Slovakia / Ľudmila Malíková, Katarína Staroňová [Електронний ресурс] // Режим доступу - <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/nispacee/unpan005580.pdf>
 11. Most-Híd na juhu s SMK neprehrá, tvrdí Bugár [Електронний ресурс] // Режим доступу - <http://spravy.pravda.sk/komunalne-volby-2014/clanok/336563-most-hid-na-juhu-s-smk-neprehral-tvrdi-bugar/>

12. Víťazi a porazení v komunálkach: Stranici mali smolu, pravica si líže rany
[Електронний ресурс] // Режим доступу -
<http://aktualne.atlas.sk/vitazi-a-porazeni-v-komunalkach-stranici-mali-smolu-pravica-si-lize-rany/slovensko/politika/>
13. Voľby do orgánov samosprávy obcí na Slovensku v roku 2014
[Електронний ресурс] // Режим доступу -
https://sk.wikipedia.org/wiki/Vo%C4%BEby_do_org%C3%A1nov_samospr%C3%A1vy_obc%C3%AD_na_Slovensku_v_roku_2014
14. Vyhlásenie kandidatúry [Електронний ресурс] // Режим доступу -
http://www.presov.sk/file/22886/kandidati_primator.pdf